

Asia: VN/31974/2021

Hallituksen esitys eduskunnalle kotoutumisen edistämisestä annetuksi laiksi ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset kommentit kotoutumislakia koskevaan lakiehdotukseen

Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry kiittää mahdollisuudesta lausua koskien hallituksen esitystä kotoutumisen edistämisestä annetuksi laiksi ja siihen liittyviksi laeiksi.

Kotoutumislakia säädettäessä on olennaisen tärkeää huomioida haavoittuvat ryhmät kuten turvapaikanhakijat ja kiintiöpakolaiset. Kotoutumisen edistämisestä annetussa laissa ja siihen liittyvissä uudistuksissa heidän tilanteestaan puhutaankin paljon. Suurin osa maahanmuuttajista ei kuitenkaan saavu maahan haavoittuvaan ryhmään kuuluvana, vaan hakee oleskelulupaa perhesiteen tai työn perusteella. Näin ollen olisi aivan keskeistä pohtia sitä, kuinka kotoutumispalveluiden käyttäminen korreloi oleskelulupia myöntävien menettelyiden sekä ulkomaalaislain ja sen implementoimisen kanssa. Perhesiteen tai työn perusteella maassa oleskelevat ovat huomattavasti heikommassa asemassa mitä tulee kotoutumiseen liittyvien palveluiden hyödyntämiseen jo pelkästään siksi, että palveluiden käyttämisestä esim. työttömyyspäivärahan nostamisesta hyvin todennäköisesti seuraa oleskeluluvan menettäminen tai palveluiden käyttäminen voi vaikeuttaa kansalaisuuden myöntämistä, kun taas työn tekeminen edistää kansalaisuuden saamista.

Kotoutuja-asiakas, josta kotoutumisen edistämistä annettua lakia koskevassa esityksessä puhutaan, on henkilö, joka on jo viety kaikkiin järjestelmiin ja saanut kotikunnan. Kotikuntaa ei kuitenkaan kaikilla maahanmuuttajilla ole, vaikka heillä olisi voimassa oleva oleskelulupa. Lisäksi esimerkiksi perheen yhdistämisen kautta maahan saapuneet eivät omaa kotikuntaa joskus jopa useiden kuukausien ajan maahan saapumisensa jälkeen. Tämä johtuu siitä, että kotikuntaan rekisteröimisissä on niin pitkät jonot ja Maahanmuuttovirasto ei ole oleskelulupaa myöntäessään tehnyt osoitteeseen rekisteröintiä vaan henkilön on itse huolehdittava tästä. Tämä vaikeuttaa Suomeen saapuneen henkilön elämää huomattavasti niiden ensimmäisten kuukausien aikana, jotka hän viettää Suomessa oleskeluluvan saatuaan.

Työelämän ulkopuolelle joutuneiden työperusteisella oleskeluluvalla oleskelevien ulkomaalaisten tilanne on erityisen heikko, koska heillä on riski menettää oleskeluoikeutensa, jos he hakeutuvat tukitoimien piiriin. Oleskelulupien hierarkkisuus ei myöskään edistä esimerkiksi joustavaa siirtymistä työpaikasta toiseen, koska tämänhetkinen järjestelmä voi "lukita" työntekijän yhden työalan tai jopa yhden työnantajan palvelukseen. Siirtyminen työtehtävästä toiseen on näin ollen haasteellista ja tekee työntekijästä haavoittuvan ja alttiin hyväksikäytölle, koska työnantajalla on valta työsuhteen päättämiseen ja näin ollen oleskeluoikeuden perusteen poistamiseen. Lähtökohtaisesti alisteinen asema ei edistä henkilön kotoutumista. Työntekijä ei myöskään useinkaan voi opiskella kieltä, koska häntä velvoittaa toimeentuloedellytys ja häneltä odotetaan tiettyjen työtuntien tekemistä. Tämä tarkoittaa erityisesti matalapalkka-aloilla sitä, ettei hän voi olla työllistynyt osa-aikaisesti ja opiskella samaan aikaan kieltä ilman pelkoa oleskeluluvan menettämisestä. Kysymys kuuluukin, miten työn vuoksi maahan muuttaneet kotoutuvat kotoutumislain puitteissa ja vieläkin olennaisemmin, miten heidän lapsensa kotoutuvat, sillä tukitoimet jäävät lähinnä koulujärjestelmän varaan.

Olisi hyvä kiinnittää huomiota oleskelulupaa odottavien henkilöiden erityiseen haavoittuvuuteen. Kotoutumislaisissa painopiste on selvästi niiden henkilöiden asioiden edistämässä, joilla jo on voimassa oleva oleskelulupa. Oleskelulupaprosessien pitkittyessä olisi kuitenkin hyvä pohtia kotoutumisen aloittamista aiemmin, esimerkiksi alaikäisen ilman huoltajaa maahan saapuneen kielen oppimisen kannalta siitä olisi suurta hyötyä, jos kieltä voisi opiskella jo ennen oleskeluluvan myöntämistä. Myönteistä uudessa lakiesityksessä ovat kaikki kielitaidon kartuttamiseen liittyvät toimet, koska ne edistävät mahdollisuuksia työllistyä ja opiskella. Nämä molemmat kasvattavat ammattitaidon ja osaamisen määrää suomalaisessa yhteiskunnassa sekä lisäävät yhdenvertaisuutta. Kielen oppimista voisi myös entistä paremmin linkittää työmarkkinoille tai opintoihin siirtymiseen. Opiskelu motivoi, jos se merkitsee myöhempää tai samanaikaista suoraa siirtymistä työmarkkinoille ja näin ollen tulonlähdettä tai mahdollisuutta opiskelupaikan saamiseen. Motivaatiota voisi tukea myös varmuus pysyvän oleskeluluvan hakemis- ja saamismahdollisuuksista tai kansalaisuuden saamisesta.

Ulkomailla hankitun osaamisen hyödyntämistä suomalaisilla työmarkkinoilla tulisi merkittävästi parantaa ja helpottaa. Olennaista olisi edistää kaikenlaisen ulkomailla hankitun osaamisen tunnustamista Suomessa mahdollisimman esteettömällä tavalla, jotta osaamista voidaan hyödyntää täysimääräisesti tai sitä voidaan täydentää Suomessa. Esimerkiksi kieliopinnot voisivat täydentää oman alan osaamista ja näin tarjota väylän siirtyä suoraan työmarkkinoille oman alan tehtäviin. Kielitaidosta ja kielestä suoritettavista taitotasosta ei tulisi muodostua kynnyskysymystä erityisesti sellaisilla aloilla, joilla vähempikin kielen osaaminen riittää. Kohtuuttomat kielitaitovaatimukset ylläpitävät rakenteellista syrjintää ja rasismia yhteiskunnassa. Työtehtävissä kielitaito kehittyy jatkuvasti ja työntekijälle muodostuu sosiaalisia suhteita, jotka edistävät kielen oppimista ja integroitumista. Sama koskee opintoja, opiskelupaikan saamisen kriteerejä ei tulisi asettaa liian korkealle, jotta kotoutujalla on mahdollisuus aloittaa opinnot ja kehittää kielitaitoaan edelleen opintojen avulla.

Maahanmuuttajat, joita ei tavoiteta kotoutumispalveluiden piiriin ja jotka esimerkiksi eivät opi kieltä, ovat alttiita kaikenlaiselle hyväksikäytölle. Nykyisessä järjestelmässä jätetään esimerkiksi perheen yhdistämistapauksissa paljon puolisoiden vastuulle muun muassa elatusvelvollisuuden takia

ja työntekijänä maahansaapuneella ei käytännössä oikeastaan ole mahdollisuuksia kotoutua laissa esitetyllä tavalla. Nämä seikat ylläpitävät maahanmuuttajien alisteista ja toisiinsa nähden eriarvoista asemaa yhteiskunnassa. Maahanmuuttajanaiset joutuvat tilastojen mukaan hyväksikäytetyiksi muita useammin. Tämä on varmasti osittain selitettävissä sillä, että he eivät ole päässeet kotoutumistoimien piiriin, mutta kaikille se ei ole nykyisessä järjestelmässä mahdollista, jos esimerkiksi molempien vanhempien on käytävä töissä perheen toimeentuloedellytyksen täyttämiseksi tai jos kulttuuriin sidonnaiset tavat toimia lähtökohtaisesti edellyttävät, että mies huolehtii kodin ulkopuolisista asioista.

Kielitaidottomuus ja yhteiskunnallisen yhteyden puuttuminen eivät edistä tietoisuutta omista oikeuksista. Ehdottoman tärkeää on pohtia keinoja tavoittaa kotona lapsiaan hoitavia vanhempia ja sitä, miten he voisivat päästä opiskelemaan kieltä, kiinni työelämään ja yhteiskuntaan. Erityisesti tämä koskee, kuten esityksessä todetaan, naisia. Työllistymistä tukevien verkostojen muodostuminen on haastavaa, jos mitään kodin ulkopuolista paikkaa missä verkostoitua ei ole. Verkostojen omaaminen edistää merkittävästi mahdollisuuksia työllistyä jatkossa ja tukee yleistä sosiaalista hyvinvointia. Lisäksi molempien vanhempien aktiivinen osallistuminen yhteiskunnalliseen elämään edistää lasten ja perheen kokonaisuutena kotoutumista. Kotona olevien vanhempien tavoittaminen edellyttää luultavasti heille sopivien työmahdollisuuksien esim. osa-aikaisen työn tarjoamista.

Keskeistä olisi myös riittävän neuvonnan takaaminen kotoutumisprosesseissa oleville henkilöille koskien heidän oikeuksiaan ja mahdollisuuksiaan. Tervetuloa Suomeen -materiaali on saatavilla 13 kielellä, olisi varmasti hyvä, että se olisi saatavilla myös esimerkiksi pistekirjoituksena, äänimateriaalina ja viitottuna. Neuvonnan tulisi olla intersektionaalista, yhdestä osoitteesta olisi hyvä saada ohjausta kaikkiin keskeisiin asioihin. Oman tilanteen muuttuessa, esimerkiksi niin että oleskelulupaa pitää hakea uudella perusteella ja se muuttaa henkilön oleskelulupatyyppejä ja näin ollen henkilön juridista statusta, olisi olennaisen tärkeää, että luotettavaa yksilöllistä neuvontaa olisi tarjolla. Tällä hetkellä tietoja koskien Suomeen muuttamista ja siihen liittyviä prosesseja sekä Suomessa asumista on erittäin vaikeaa saada, jos ei asu Suomessa ja tiedä mistä tietoja tulisi etsiä. Asiakaspalvelutyötä tehdään usein pienin resurssein ja tietoja itseä koskevista asioista ei voi saada välttämättä ollenkaan suomeksi tai ruotsiksi. Lisäksi asiakaspalvelunumeroihin soittaminen on usein kallista. Erityisesti nämä ovat ongelmia ulkomailla sijaitsevien edustustojen asiakaspalveluissa. Johtuen siitä, että oleskeluluvan hakuprosessissa on mukana useita eri toimijoita, hallinnollisesta prosessista tulee hakijalle helposti hahmottomaton ja viranomaisten vastualueet ovat epäselviä. Tämä usein vaikeuttaa ja heikentää oleskelulupaa hakevan tilannetta ja hänen oikeuksiensa toteutumista. Esityksessä mainitaan perustietojen jakamisen tärkeys maahan muuttaneille tai sitä suunnitteleville. Olisi hyvä täsmentää, mitä perustiedon jakaminen viranomaistaholta konkreettisesti tarkoittaa, onko kyseessä materiaali, joka jaetaan kaikille maahan saapuneille vai osaavan, kielitaitoisen ja tasalaatuisen asiakaspalvelun takaaminen kaikkialla tms. Tällä hetkellä neuvontaa ei ole riittävästi saatavilla ja kolmas sektori täydentää vajetta Suomessakin.

Kotoutumisajan kahden vuoden pituus on parempi kuin alun perin vuoden mittaiseksi suunniteltu kotoutumisaika. Mahdollisuutta jatkaa kotoutumisaikaa kahden vuoden jälkeen vielä kahdella vuodella tulisi arvioida huolellisesti yksilölliset tarpeet ja perusoikeudet huomioiden. Mitä tulee

tietojärjestelmiin viemiseen ja erilaisten väestötietojärjestelmien ylläpitämiseen, onko välttämätöntä, että ulkomaalaisilla on oma järjestelmänsä vai voisivatko he olla suomalaisten kanssa yhdenvertaisesti samassa. Tietosuojaan liittyen asettuu myös kysymys, kysytäänkö ulkomaalaisilta heidän halustaan olla jossakin rekisterissä vai onko ulkomaalaisia koskeviin rekistereihin pakko antaa tietonsa. Lisäksi ovatko tietojen siirtoon liittyvät ongelmat samoja kuin ns. kantasuomalaisilla vai onko tietojen siirtoon liittyvissä ongelmissa erityispiirteitä, jotka liittyvät siihen, että asiakas on maahanmuuttaja. Jos erot johtuvat asiakkaan taustasta, tulisi järjestelmiä yhdenvertaisuuden edistämiseksi yhdenmukaistaa niin että ulkomaalaisen/ulkomaalaistaustaisen asiakkaan tiedot ovat samalla tavalla siirrettävissä kuin suomalaisenkin asiakkaan. Samalla tulisi tietenkin olla mahdollisuus lisätä yhteiseen järjestelmään tietoja kotoutumiseen liittyvistä seikoista. Tietojen tulisi olla saatavilla asiakasta hyödyttävästi ja yhdenvertaisuutta edistävästi, mutta ilman että asiakkaan yksityisyyden suoja ja oikeusturva vaarantuvat. Henkilön yksityisyyden suoja ja oikeusturvaa ei välttämättä takaa esimerkiksi se, että usealla viranomaisella on esteetön pääsy samaan rekisteriin, vaan menettely voi päinvastoin toimia henkilön edun ja oikeuksien vastaisesti.

Rasismi on suomalaisessa yhteiskunnassa huomattava ongelma ja keskustelu siihen liittyen olisi hyvä avata mahdollisimman monilla foorumeilla ja siihen liittyvistä lieveilmiöistä tulisi voida puhua avoimesti ja kiihottomasti. Esimerkiksi lakiesityksessä mainitut hierarkiat työmarkkinoilla kertovat hyvin konkreettisesti rasismien olemassaolosta ja Suomi onkin tutkimuksissa listautunut hyvin rasistiseksi maaksi Euroopan tasolla esimerkiksi MIDIS II -tutkimuksessa. Syrjintään ja rasismiin tulisi puuttua entistä tehokkaammin ja yhdenmukaisemmin keinoin. Syrjinnän ja rasismien ilmentymiä pitäisi valvoa ja niistä tulisi seurata konkreettisia sanktioita niin työmarkkinoilla kuin muissa yhteyksissä.

Maahanmuuttoviraston tilastopalvelu (2021), <https://migri.fi/tilastot>.

Second European Union Minorities and Discrimination Survey (2017), <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/second-european-union-minorities-and-discrimination-survey-main-results>.

Perusmuotoinen tai monialainen osaamisen ja kotoutumisen palvelutarpeen arviointi ja kotoutumissuunnitelma (12-22 §)

-

Kotoutumiskoulutus (24-25 §) ja omaehtoisen opiskelun tukeminen (26-30 §)

-

Yleiset kommentit kunnan kotoutumishjelmaan (11 §) ja monikielinen yhteiskuntaorientaatio (23 §)

-

Alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten palvelut (3 luku)

Lain tulisi taata kaikille lapsille yhdenvertaiset oikeudet riippumatta heidän maahantulonsa syystä. Jos jotakin lakia kuitenkin sovelletaan niin, että lapset joutuvat keskenään eriarvoiseen asemaan olisi hyvä ottaa tilanteen ratkaisemisen lähtökohdaksi perustuslain (L 731/1999) pykälät 106 § ja 107 §, jotta yhdenvertainen kohtelu voidaan taata. Turvapaikkaa hakenut lapsi on erityisen haavoittuvassa asemassa ja hänen tilannettaan tulisi aina tarkastella yksilöllisesti, ei alisteisena vanhempien turvapaikkahakemuksille. Ilman huoltajaa maahan saapuneille turvapaikanhakijoille laadittavaa monialaista alkukartoitusta esitetään toteutettavaksi lakiesityksessä hyvinvointialueiden ja kunnan välisenä yhteistyönä. Myös sosiaali- ja terveyden huollon järjestämisen vastuun siirtyminen hyvinvointialueelle laajentaa hyvinvointialueen vastuita alaikäisenä ilman huoltajaa maahan tulleiden tilanteesta, samalla tämä mahdollistaa monipuolisemman tuen asiakkaalle. Se että kartoitus tehdään mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, tukee kotoutumista ja hyvinvointia.

Alaikäisen olisi hyvä mahdollisimman pian päästä aloittamaan koulupolkunsa, silloin kun lapsi pystyy siihen fyysisesti ja psyykkisesti. Koulussa valmistavan opetuksen tulisi tapahtua samassa tilassa muiden oppilaiden kanssa, ei esimerkiksi eristettynä toiseen koulurakennukseen. Muista oppilaista eristäminen on integraation vastaista eikä tue lapsen sosiaalisten suhteiden luomista eikä mahdollisuuksia yhteiskunnallisen siteen muodostumiseen. Valmistavaa opetusta toteuttaville kouluille olisikin hyvä tarjota erityistä tukea ja ohjeistusta, jotta ne osaavat järjestää valmistavan opetuksen laadukkaasti, yhdenvertaisesti ja integraatiota rakentaen. Oikeus perusopetukseen ja oppivelvollisuuden täyttäminen ovat olennaisia kotoutumisen edistämisessä. Perusopetuksen tarve ja oppivelvollisuuden täyttäminen tulisi arvioida jokaisen lapsen kohdalla yksilöllisesti. Jos lapsen oleskeluluvan saaminen pitkittyy, hänellä tulisi tästä huolimatta olla oikeus perusopetukseen osallistumiseen ja mahdollisuus oppivelvollisuutensa täyttämiseen viimeistään silloin kun oleskelulupa myönnetään.

Toisin kuin täysi-ikäisellä, alaikäisellä on aina oikeus kotikuntaan, vaikka hänellä ei olisi voimassa olevaa oleskelulupaa ja kunta on näin ollen vastuussa alaikäisen hyvinvoinnin edistämisestä alusta lähtien. Vaikka hallinnollista kuntapaikkaa ei ole osoitettu, alaikäisillä on kotikuntaoikeuden takaamana oikeus saada kunnan palveluita. Tämän tulisi tarkoittaa esimerkiksi subjektiivista oikeutta päivähoitoon heti maahan saavuttua.

Alaikäisenä saapuneiden kotouttaminen tulisikin aloittaa viipymättä hänen saavuttuaan maahan parhaiden tulosten saamiseksi. Tähän mennessä alaikäisten oleskelulupien myöntämistä on usein määrittänyt se, että maahansaapuneita on pyritty lähettämään pois maasta heidän täysi-ikäistyttyään, sen sijaan että maassa oleskelu ja kotouttaminen olisivat tähänneet Suomen kansalaisuuden hakemiseen. Kyseinen menettely leimaa muitakin oleskelulupaprosesseja. Jotta ihmisillä on kotoutumisen perspektiivi ja motivaatiota kotoutua, tulisi heidän oleskeluunsa Suomessa suhtautua myönteisesti, tulevaisuuden perspektiivejä ja varmuutta tarjoten. Huoltosuhteen kehittyminen näyttää Suomessa tällä hetkellä heikkenevän ja työllisyydestä huolehtimiseksi olisi tärkeää, että maahan muuttanut nuori ja työtä tekevä väestö pääsisä työmarkkinoille joustavasti.

Mahdollisimman aukottoman palvelupolun takaaminen alaikäisenä ilman huoltajaa saapuneille on paras lähtökohta heidän oikeuksiensa toteutumiselle ja kotoutumiselleen. Aiempi jälkihuollon

palveluiden ikärajan nostaminen 25 vuoteen on ollut myönteistä ja mahdollistanut kunnille valtion korvauksien saamisen tarjotuista palveluista 25 ikävuoteen asti. Myöskin kymmenen vuoden kotoutumisen enimmäisajan poistuminen lakiluonnoksessa tulee edistämään lasten ja nuorten kotoutumista ja integraatiota yhteiskuntaan. Aiemmin Suomeen saapuneet eivät ole hakeneet Suomen kansalaisuutta, vaikka sen edellytykset ovat täyttyneet, sillä se on katkaissut jälkihuollossa olevan nuoren tukitoimet. Muutos, joka tulee takaamaan tukitoimien jatkumisen 25-vuotiaaksi asti huolimatta kansalaisuuden saamisesta, on ehdottoman perusteltu ja toimiva ratkaisu. Jälkihuollon palveluiden siirtyminen erityisesti hyvinvointialueiden vastuulle toivottavasti tukee asiakkaiden monialaisen tuen saamisen mahdollisuuksia. Erityisenä puutteena lakiluonnoksessa on edelleen ilman huoltajaa tulleiden nuorten kohdalla subjektiivisen oikeuden puuttuminen jälkihuoltopalveluiden saamisessa toisin kuin lastensuojelulain mukaisessa jälkihuollossa. Tämä asettaa nyt kunnissa ja jatkossa hyvinvointialueilla asuvat nuoret hyvin eriarvoiseen asemaan jälkihuoltopalveluiden saamisessa.

Tällä hetkellä kummassakaan, niin lastensuojelulaissa kuin kotoutumislaissa ei ole mainintaa jälkihuollon palveluiden piirissä olevien asiakkaiden subjektiivisesta oikeudesta sosiaaliohjaukseen. Tämän oikeuden kirjaaminen kotoutumislakiin lisäisi jälkihuollon palveluiden piirissä olevien asiakkaiden kotoutumista ja olisi hyödyllinen nuoren saamaa tukea monipuolistava tekijä. Se mitä palvelut pitäisivät sisällään, voitaisiin määrittellä yksilöllisesti. Tässäkin asiassa kuntakohtaisesti ja jatkossa hyvinvointialuekohtaisesti mahdollisuudet jälkihuollon palveluihin voivat erota toisistaan merkittävästi ja ovat nuoria näin ollen potentiaalisesti keskinäisesti eriarvoistavia. Tämän vuoksi kuntien välinen yhteistyö ja jatkossa hyvinvointialueiden välinen yhteistyö nuorten palveluiden toteuttamisessa onkin erittäin kannatettava ehdotus. Se että palveluita on tarjolla asuinpaikasta riippumatta edistää yhdenvertaisuuden toteutumista.

Lapsen kotoutumisen kannalta olennaista on myös hänen oikeutensa omiin vanhempiinsa ja perheenjäseniinsä. Perheenyhdistämisen helpottamisessa olisi hyvä tehdä sitä edistäviä ja jouduttavia muutoksia, jotta lapsen oikeuksien toteutuminen näiltä osin voidaan taata ja hänen kotoutumisensa voi edistyä. Oikeus oman äidinkielen ja uskonnon opetukseen ovat hyviä asioita ja tukevat lapsen kulttuurisen identiteetin tuntemusta ja ehjän minäkuvan syntymistä. Tärkeää on tukea myös mahdollisuuksia vanhempainvapaisiin, siten etteivät ne vaikuta oleskelulupien myöntämiseen.

Se, että alaikäisenä ilman huoltajaa tulleille osoitetaan oma vastuu sosiaalityöntekijä, on myönteinen asia. Tämä mitä luultavimmin helpottaa alaikäisen hallinnollisista asioista huolehtimista ja palveluiden piiriin pääsyä. Kysymys valvonnasta on myös olennainen, kuka valvoo sosiaalityöntekijää ja kenellä on puuttumisvelvollisuus väärinmenettelytilanteissa. Valvonnan toteutuminen myös edustajan tehtävien osalta ja perheryhmäkodeissa ovat keskeisiä kysymyksiä alaikäisten oikeuksien ja vapauksien toteutumisen kannalta. Edustajien yhdenmukainen koulutus omaan tehtäväänsä on erittäin tärkeää, samoin kuin heidän roolinsa selkeyttäminen ilman huoltajaa maahan saapuneiden alaikäisten asioiden hoitajana. Yleisesti voidaan todeta, että kaikkien viranomaisten osaamisen vahvistaminen kotoutumiseen liittyvissä kysymyksissä on luonnollisesti myönteistä ja hallinnon ja vastuualueiden yksinkertaistaminen on aina tervetullutta.

Kuntaan ohjaaminen (4 luku)

-

Kunnan, hyvinvointialueen ja valtion tehtävät (5-7 luvut)

-

Valtion korvaukset (8 luku)

-

Tiedonsaanti ja tietojärjestelmä (9 luku)

-

Yleiset kommentit muihin lakiehdotuksiin

Kotoutumislain esitys on taipuvainen korostamaan enemmän maahanmuuttoon liittyvän hallinnan ja järjestäytymisen keinoja sen sijaan, että asiaa tarkasteltaisiin yksilön oikeuksien ja vapauksien toteutumisen näkökulmasta. Ehkä tärkein puute esityksessä on se, ettei ulkomaalaislakia, oleskelulupien myöntämisen perusteita ja niiden ihmisille konkreettisesti asettamia rajoituksia, ehtoja ja esteitä oteta huomioon kotoutumiseen liittyvässä lainsäädännöllisessä keskustelussa. Kotoutumisen edistämisestä annetun lain kannalta on keskeistä kuulla eri perusteilla maahan tulleiden ihmisten kokemuksia kotoutumiseen tähtäävistä tukitoimista ja heidän mahdollisuuksistaan osallistua niihin.

Tällä hetkellä se, etteivät kaikki oleskeluluvan saaneet maahanmuuttajat ole oikeutettuja kotikuntaan tukea eriarvoistumiskehitystä maahanmuuttajien keskuudessa. Se että kotikunnan saaminen voi kestää kuukausia on myös eriarvoisuutta lisäävä tekijä ja estää ihmistä pääsemästä häntä tukevien palveluiden piiriin heti maahan saavuttuaan. Kotoutuminen ei voi alkaa ilman, että henkilöllä on mahdollisuus tukeen kuten kielen opetukseen. Se että maahan saavuttuaan joutuu odottamaan kuukausia peruspalveluita ei useimmissa tapauksissa ole motivoivaa ja rajaa elämän piiriä.

Esityksessä mainitaan maahan saapuneiden työllistyminen keskeisenä tavoitteena. Tämä ei voi toteutua, jos nykyisiä esteitä yhdenvertaisuuden toteutumiseksi ei pureta ja motivaatiota esimerkiksi pysyvän oleskeluluvan tai kansalaisuuden saamisen kriteerien täyttämiseksi lisätä. Tällä hetkellä esimerkiksi nuhteettomuusvaatimukset oleskelulupien myöntämiseen liittyen ovat niin ankarat, että ne vaikeuttavat tulevaisuuden suunnittelemista huomattavasti. Ulkomaalaislaissa (57§) säädetään yksityiskohtaisesti koskien oleskeluluvan myöntämisen esteitä. Esteissä korostuu rikoksesta epäiltyä olemista tai sellaiseen rikokseen syyllistymistä, josta laissa on säädetty rangaistukseksi vankeutta. Lakiin vankeus on usein kirjattuna maksimirangaistuksena, vaikkei vankeutta käytännössä usein lievemmistä rikkomuksista tuomioistuimissa määrätäkään. Esimerkkinä tästä voi toimia myymälävarkaus. Johtuen siitä, että vankeus maksimirangaistuksena on kirjattuna lakiin, ulkomaalaislain kohtaa 57§ usein sovelletaan ehdottomana, sen sijaan että pohdittaisiin

ulkomaalaisen teon vakavuutta suhteessa Suomessa oleskelun pituuteen ja Suomessa oleviin siteisiin. Jos esimerkiksi yksi ylinopeussakko voi viedä oikeuden jatkolupaun tai kansalaisuuteen tai pitkittää vuosilla sen hakemisen mahdollisuuksia, kyseessä ei ole oikeasuhtainen laintulkinta.

Ulkomaista työvoimaa on vaikeaa palkata johtuen rajoittamistoimista muun muassa saatavuusharkinnasta syntyvistä alueellisista jäykistä linjauksista työvoiman tarpeesta. Lisäksi opintojen, oman osaamisen päivittämisen, omaehtoisen opiskelun tai pätevyitymisen ja työn yhtäaikaisesta suorittamisesta on tehty lähes mahdotonta johtuen erityisesti oleskelulupien vaatimuksiin liittyvistä seikoista esimerkiksi toimeentulovaatimusten ja tukijärjestelmän käyttämisestä rankaisemisen muodossa. Ulkomaalaiset ovat siis eriarvoisessa tilanteessa toisiinsa nähden. Toiset voivat huoletta käyttää tukijärjestelmien palveluita ja toisille tästä voi olla vakavia seuraamuksia riippuen oleskeluluvan myöntämisen perusteesta. Ulkomaalaisten keskinäisen yhdenvertaisuuden edistäminen edistäisikin yhdenvertaisuutta myös koko yhteiskunnallisella tasolla.

Esityksessä nostetaan esille hyvien väestösuhteiden edistäminen useita kertoja. Väestösuhteiden edistäminen tarvitsee konkreettisia toimia yhdenvertaisuuden ja yhdenvertaisen kohtelun takaamiseksi. Toistaiseksi edistämiseen liittyvät toimet ovat pysyneet enemmänkin teoreettisella tasolla ja niitä ei ole vaadittu johdonmukaisesti implementoitaviksi käytäntöön, niiden toteutumista ei monitoroida eikä yhdenvertaisuuslain rikkomisesta juuri seuraa merkittäviä sanktioita. Puutteet syrjinnän ja rasmin tunnistamisessa sekä valvonnan puute ovat huomattavia esteitä yhdenvertaisuuden toteutumiselle myös kotoutumista koskevissa asioissa. Hyviä väestösuhteita edistetään tehokkaimmin siten, että konkreettinen kanssakäyminen mahdollisimman monenlaisten ihmisten välillä mahdollistuu erilaisissa yhteyksissä ja yhteisöissä. Tämä tarkoittaa kaikkien yhteisöjen monimuotoisuuteen pyrkimistä esimerkiksi kiinnittämällä erityistä huomiota moninaisuuden toteutumiseen rekrytoinneissa, asuttamisessa ja oppilasvalinnoissa.

Kaiken kaikkiaan maahanmuuttoon ja kotoutumiseen liittyvissä kysymyksissä olisi hyvä keskittyä nykyisen tilanteen tarjoamiin mahdollisuuksiin uhkakuvien sijaan. Kotoutumisen edistäminen ja sen onnistuminen on kaikkien yhteiskunnan jäsenten yhteinen etu.

Vaikutusten arviointi ja muut perusteluja koskevat huomiot

-

Laitinen Kai
Eriyishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry